

Mucsi László

Az Eichmann-per a magyar sajtóban

1961. április 11-én az évszázad egyik legjelentősebb büntetőpere kezdődött el, amikor Adolf Eichmann egykori SS-Obersturmbannführer Jeruzsálemben bírái elé állt.¹ Az Endlösung egyik fő irányítójának tárgyalását a világ közvéleményének élénk érdeklődése kísérte,² amelyben a magyarországi sajtó is osztozott. A náci vezető elfogása és kivégzése, azaz 1960. május vége és 1962. június eleje között a vezető hazai lapokban, a *Magyar Nemzet*, a

¹ Adolf Otto Eichmann 1903. március 19-én született egy Rajna-vidéki iparvárosban, Solingenben, iskolás éveit azonban Ausztriában töltötte. Itt ismerkedett meg a nemzetiszocialista mozgalommal. 1932-ben lépett be az NSDAP-ba, 1933-ban az SS tagja lett. 1934 őszén a frissen megszervezett *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA) *Sicherheitsdienst* (SD) V. ügyosztály I. részlegéhez került, ahol a németországi szabadkőművesekről gyűjtött anyagokat, majd egy évvel később az SD II./112. ügyosztályán szervezte a zsidóság emigrációját a Német Birodalomból. 1939 decemberétől a „zsidóügyek szakértője”-ként emlegetett Eichmann Obersturmführer-i (hadnagy) rangban az RSHA IVD4 hivatalában már a zsidókérdés „végső megoldásán” munkálkodott, azaz aktívan részt vett az európai zsidóság fizikai megsemmisítésének szervezésében. 1941-től a deportálások legfőbb irányítójának számított, amelynek következtében *SS-Obersturmbannführer*ré (alezredes) léptették elő. Ezen minőségében vett részt a wannsee-i konferencián. Egyes véleményekkel ellentétben, nem Eichmann volt az *Endlösung* elsődleges „kitalálója” és nem rendelkezett abszolút teljhatalommal a „zsidóügyek” tekintetében, az azonban bizonyos, hogy minden hatalmát és energiáját ezen ördögi terv végrehajtásának szolgálatába állította. A háború után néhány hónapos európai bujkálást követően Argentínába menekült, ahol 1960. május 11-én a Moszad ügynökei elfogták és Jeruzsálembé szállították, hogy felelősségre vonják a II. világháború ideje alatt elkövetett bűneiért. A jeruzsálemi perben halálra ítélték, s 1962. június 1-én kivégezték. Eichmann életéről és pályájáról bővebben lásd: David CESARINI: *Eichmann. Élete és bűnei*. Debrecen, Gold Book Kiadó, 2004; Jenő LÉVAI: *Eichmann in Ungarn*. Budapest, Pannonia Verlag, 1961.

² Az amerikai *The New Yorker* című lap számára tudósított a perről Hannah Arendt, aki beszámolóit később könyv formájában is megjelentette: Hannah ARENDT: *Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. Rendelkezésre áll továbbá a jeruzsálemi főügyész leírása: Gideon HAUSNER: *Ítélet Jeruzsálemben*. Az Eichmann-per története. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.; illetve Eichmann fogságban készült naplója: Adolf EICHMANN: *Tárgyalástól ítéletig*. Feljegyzések a börtönből. Trifer Kiadó, Budapest, [é.n.]

Népszabadság és a *Népszava* hasábjain közel 370 újságcikk jelent meg. Tanulmányom az írott média három orgánumának tudósításain keresztül azt kívánja bemutatni, hogyan tárta a magyar olvasóközönség elé a hazai sajtó e kétségtelenül történelmi jelentőségű eljárás részleteit.

Azokat a politikai és ideológiai kereteket, amelyek között a magyar újságok az Eichmann-per részleteivel foglalkoztak, az MSZMP sajtó- és tájékoztatáspolitikája jelölte ki. E tájékoztatáspolitikáé nagyobbrészt az 1956-os forradalom előtt kidolgozott elvekre és módszerekre támaszkodott, amelyek megegyeztek a szovjet vezetés médiapolitikájával.³ A 20. századi diktatúrák egyik közös vonása, hogy a médiát az uralkodó pártelitet támogató propaganda szolgálatára kényszerítették.⁴ A médiapolitika a Kádár-rendszerben is az egypártrendszer legitimálásának és fenntartásának eszközévé vált, a sajtó és a média egyéb területei a pártapparátus meghosszabbított karjaként funkcionáltak.⁵ A kezdeti időszakban az MSZMP vezetése a lakosságot olyan egységes „tömegnek” tekintette, amelyet alapvetően nevelni kell és meg kell győzni a párt politikájának helyességéről. A 60-as évektől azonban inkább arra törekedett, hogy a különböző társadalmi rétegek számára eltérő módon interpretálja az eseményeket.⁶ Az egyes lapok más-más társadalmi csoportokat igyekeztek megszólítani, s a hivatalos doktrína betartása mellett próbáltak saját hangnemet kialakítani. A *Népszabadság* a pártlap szerepét töltötte be tárgyilagos, a politikát mindinkább előtérbe helyező stílusával, a *Magyar Nemzet* egy igényesebb, tájékozottabb olvasóközönség lapja kívánt lenni, míg a *Népszava* a „dolgozó tömegek” igényeit hivatott kielégíteni. Az újságok hangvételében érezhető különbségek ellenére a tájékoztatást mégis alapvetően egynemű, kizárólag a hatalom álláspontját közvetítő írott média uralta.

Mindez a sajtó működésének központi koordinálása révén valósulhatott meg. 1957 márciusától a média vezérlésének feladatát a sajtóirányítás csúcsszerve, a Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztályának Sajtóosztálya látta el. Elnöke előbb Szirmai István, később Aczél György lett. E szervezet alatt működött a Tájékoztatási Hivatal, amely a sajtóirányítás adminisztratív feladatait végezte, illetve e hivatal berkein belül dolgozott a

³ RAINER M. János: A „hatvanas évek” Magyarországon. (Politika)történeti közelítések. In: *A „hatvanas évek” Magyarországon*. Tanulmányok. Szerk. RAINER M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 14–15.

⁴ Denis MCQUAIL: *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 40–41.

⁵ BAJOMI-LÁZÁR Péter: *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 20.

⁶ FRICZ Tamás: *Az MSZMP és a tömegkommunikáció*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1988. 14–19.

Kádár János vezette sajtórendészet.⁷ A párt utasításai ezen az apparátuson keresztül érkeztek az egyes szerkesztőségekbe. Az 1960-as évek sajtóviszonyait ugyanis kettősség jellemezte, ami abban nyilvánult meg, hogy az egyes lapok szerkesztőségei látszólag önállóan működtek, valójában azonban a központi utasításoknak rendelkeztek alá. A vizsgált lapok közül a *Népszabadság* volt az MSZMP hivatalos lapja, a *Magyar Nemzet* és a *Népszava* önállóbban, a Hazafias Népfrent, illetve a Szabad Szakszervezetek égisze alatt működött, ennek ellenére nem tért el jelentősen a *Népszabadság* álláspontjától. A párt ugyanis mindazon eszközökkel rendelkezett — a tulajdonviszonyok ellenőrzése, sajtóértekezletek a Propaganda Osztályon belül, a személyzeti politika ellenőrzése, a források elosztásáról való döntés joga, papírmonopólium, a Magyar Posta feletti uralom —, amelyek segítségével abszolút módon kézben tarthatta a teljes magyar újságírást.⁸ Ezáltal a hatalomnak lehetősége nyílt arra, hogy a sajtó számára a fontos kérdésekben egyértelműen meghatározza az aktuálisan követendő irányvonalat.

Adolf Eichmann túlságosan központi szerepet játszott a magyar deportálásokban ahhoz, hogy személyéről és a jeruzsálemi eseményekről a hazai sajtó megfeledezhetett volna. A holokausztot övező korábbi csend alapján feltételezhetjük, hogy a pártvezetés szívesebben hallgatott volna a jeruzsálemi perről, mivel azonban ezt nem tehetette, a sajtó segítségével saját céljai szolgálatába kívánta állítani azt. Az MSZMP Külügyi Osztályának vezetője, Hollai Imre és a külügyminiszter első helyettese, Péter János 1960. június 24-én előterjesztést nyújtottak be a Politikai Bizottságnak, amelyben meghatározták a követendő alapelveket. Eszerint Magyarországon elkövetett bűnei miatt Izraeltől követelni kell Eichmann kiadatását a Magyar Népköztársaság számára, de ezen túl a pert elsősorban az NSZK politikai vezetésében megbúvó fasiszták leleplezésére kell felhasználni, zavart okozva ezzel az izraeli–nyugat-német kapcsolatokban.⁹ A per kapcsán követendő hivatalos politikai álláspontról 1960. június 28-án tárgyalt a Politikai Bizottság. A külügyi vezetés által javasolt nyugat-német vonal mellett Szirmai István újabb szempontot vetett fel. Úgy vélte, Eichmann olyan információkkal rendelkezik, amelyek „*az izraeli kormányt és a cionista mozgalmat súlyosan kompromittálják*”, hiszen az izraeli politikai vezetésnek is „*voltak összeköttetései*

⁷ CSEH Gergő Bendegúz – KALMÁR Melinda – PÓR Edit: *Zárt, bizalmas, számozott. I. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra 1956-1963.* Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 221-222.

⁸ BAJOMI-LÁZÁR: i. m. 23–59.

⁹ GYÖRI SZABÓ Róbert: *A kommunizmus és a zsidóság az 1945 utáni Magyarországon.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2009. 309.

*a Gestapoval.*¹⁰ Ezért a pert nem csak az NSZK, de Izrael „*leleplezésére*” is fel kell használni. Az alapelvek végső kialakításához Kádár János hozzászólása vezetett el. Kádár kitért a per nyilvánosság elé tárásának veszélyére, s rámutatott arra, hogy a tárgyalás túlságosan a zsidókérdés felé terelheti a magyar társadalom figyelmét. Ezért úgy vélte, a lehető legnagyobb mértékben el kell kerülni azt, hogy Eichmann tetteit a zsidók ellen elkövetett bűnökként értékeljék, a náci vezetőt úgy kell bemutatni, mint aki a fasizmus nevében „*magyar állampolgárok százezreit gyilkolta meg*”, de nem szabad kiemelni, hogy áldozatai alapvetően zsidók voltak. Javasata szerint „*nem jó ezekkel a nyomorult, fasiszta ügyekből kizárólag zsidókérdést csinálni*”, mert „*ez nem zsidókérdés, ez a fasizmus és antifasizmus kérdése.*”¹¹

A dokumentumok alapján világos, hogy a politikai vezetés két alapvető célt kívánt elérni: egyrészt igyekezett felhasználni a pert a Nyugat-Németország és az Izrael ellen indítandó propaganda-hadjáráthoz, másrészt próbálta elkerülni azt, hogy a tárgyalás sajtóvisszhangja felszínre hozza a holokauszt eseményeit és a zsidókérdést Magyarországon.

A külpolitikai célok hátterében mindenekelőtt az USA és a Szovjetunió szembenállása húzódott. Magyarország a Szovjetunió befolyási övezetének részeként a második világháborút követően tagja lett az 1949-ben létrejött KGST-nek és az 1955-ben alakult Varsói Szerződésnek, így a magyar külpolitika mozgásterét a szovjet nagyhatalmi érdekek szabták meg.¹² Ezzel szemben az NSZK és Izrael az amerikai érdekszféra részét képezte. Nyugat-Németország az 50-es években előbb NATO-tagságot kapott, majd a Közös Piac egyik alapítója lett.¹³ Bár Magyarország 1955-ben kísérletet tett arra, hogy felvegye a diplomáciai kapcsolatot az NSZK-val, ez a törekvés akkor meghiúsult.¹⁴ Gazdasági kapcsolat mégis működött a két ország között, sőt, az 1960-as évek elején Magyarország nyugati irányú kereskedelmének egynegyede az NSZK-val bonyolódott le.¹⁵ A szovjet külpolitikai célok

¹⁰ Szirmai István javaslata a Politikai Bizottság 1960. június 28-i ülésén. MOL M-KS 288. f. 5/189. ő. e. 16. lap

¹¹ Kádár János javaslata a Politikai Bizottság 1960. június 28-i ülésén. MOL M-KS 288. f. 5/189. ő. e. 16–17. lap

¹² BORHI László: *A vasfüggöny mögött.* Magyarország a nagyhatalmi erőterben, 1945–1968. Ister Kiadó, Budapest, 2000. 193.

¹³ FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ.* 1945–1989. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 116–117.

¹⁴ BÉKÉS Csaba: Titkos válságkezeléstől a politikai koordinációig. Politikai egyeztetési mechanizmus a Varsói Szerződésben, 1954–1967. In: *Múlt századi hétköznapok.* Tanulmányok a Kádár-rendszer kialakulásának időszakáról. Szerk. RAINER M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2003. 16.

¹⁵ Uo. 31.

azonban háttérbe szorították a magyar gazdasági érdekeket. Az Eichmann-per ugyanis időben egybeesett a berlini válsággal (1958-1963), amikor a magyar vezetésnek nyilvánvalóan szovjet érdekeket kellett szem előtt tartania és az NSZK ellenében kellett fellépnie.

Izraelt megalakulásától kezdve az Egyesült Államok támogatta, ezért a zsidó állam a hidegháború kezdetekor Amerika mellé állt, bár erről nem született hivatalos megállapodás. A két ország közötti szövetség csak az 1960-as évek elején, Kennedy elnöksége alatt vált szorossá.¹⁶ Az izraeli–magyar kapcsolat a szovjet magatartás függvényében ebben az időben rendkívül rideggé vált, ami két okkal magyarázható: egyrészt Magyarország nem alakított ki olyan gazdasági kapcsolatokat Izraellel, amelyek enyhíthették volna a két állam közötti diplomáciai feszültséget, másrészt a cionista mozgalommal való szembenállás magában hordozta a magyar politikai vezetés Izrael-ellenességét, főleg az 1956-ot követő tömeges kivándorlások miatt.¹⁷ A magyar vezetés tehát elegendő indítékkal rendelkezett arra, hogy az Eichmann-per révén lejárató kampányt indítson az NSZK és Izrael irányába. Erre a fentiekén kívül az is okot szolgáltatott, hogy az 1960-as évek elején jelentősen javult az Izrael és az NSZK közötti viszony, amely elsősorban a gazdasági kapcsolatok kiépítésében nyilvánult meg.¹⁸

A magyar politikai vezetés által megfogalmazott másik törekvés, a holokauszt és a zsidókérdés problémájának elkendőzése koránt sem tekinthető szokatlan igénynek a hatalom részéről. Magyarország második világháborús történetét, s benne a zsidóság tragédiáját az egymást követő rezsimek konkrét politikai érdekeiknek megfelelően manipulálták.¹⁹ A kommunista-szocialista berendezkedésű Magyarországon a holokauszt és a zsidókérdés tabutémának számított mind a közbeszéd, mind a tudományos diskurzusok szintjén.²⁰ Ennek az volt elsődleges oka, hogy miközben az MKP (később az MDP és az

¹⁶ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Együttélésre ítélve. Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért*. Corvina Kiadó, Budapest, 2006. 197.

¹⁷ GYÖRI SZABÓ: i. m. 305.

¹⁸ Martin GILBERT: *Izrael története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998. 262. illetve Manfred GÖTEMAKER: *A Német Szövetségi Köztársaság története az alapítástól napjainkig*. Korona Kiadó, Budapest, 2003. 394.

¹⁹ Randolph L. BRAHAM: Magyarország és a holokauszt. Erőfeszítések a múlt megszépítésére. In: *A Holokauszt. Válogatott tanulmányok*. Szerk. Randolph L. BRAHAM. Láng Kiadó, Budapest, 2002. 227.

²⁰ Érdekes, hogy a koalíciós időszakban a zsidóság tragédiája és a zsidókérdés részét képezte a közgondolkodásnak és egyáltalán nem számított teljesen szőnyeg alá söpört témának. Jól mutatja ezt, hogy 1945-47 között évente több mint 300 publikáció jelent meg a Holocaustról Magyarországon, ami európai összehasonlításban is igen figyelemre méltó szám. GYÖRI SZABÓ: i. m. 66.

MSZMP) sok zsidó származású vezetővel és párttaggal rendelkezett,²¹ a társadalom egyes rétegeiben és nem utolsó sorban a szovjet vezetés berkein belül kétségtelenül és leplezetlen módon továbbéltek az antiszemita nézetek.²² E bonyolult helyzet eredményeként maguk a kommunista vezetők engedtek teret az antiszemitizmus felszínre kerülésének Magyarországon, így növelve népszerűségüket, kedvezményeket téve a társadalom egyes csoportjai és a szovjet vezetés irányába.²³ A politikai vezetés ezen ellentmondásos helyzetet feloldandó végül mégis úgy döntött, megtilt mindenfajta diskurzust a zsidókérdésről. Ezt a taktikát az az ideológiai meggyőződés is erősítette, miszerint a kommunista hatalomátvétel után létrejött népi demokráciában nem létezhet zsidókérdés és faji megkülönböztetés.²⁴ A Kádár-vezetés mereven ragaszkodott ehhez az elvhez, s jóllehet az Eichmann-ügynek a sajtóban való megjelenésével annak kockázatát is vállalta, hogy a holokauszt és a zsidókérdés a közvélemény figyelmének homlokterébe kerül, mégis vigyázott arra, hogy a cikkek a lehető legkisebb mértékben érintsék e kényes témákat. Ezzel azonban azt is megakadályozta, hogy az Eichmann-per a demokratikus világban tapasztalt módon a katalizátor szerepét töltsse be, amelynek hatására a nyugati országokban a hatvanas évek közepétől a holokauszt a történeti kutatások centrumába helyeződött.²⁵

A fenti célok előzetes megfogalmazása ellenére a Politikai Bizottság 1960. október 11-én hatályon kívül helyezte korábbi határozatát, azaz ejtette az NSZK-t és Izraelt egyszerre lejártni szándékozó kampány tervét.²⁶ Ez a törekvés mégis a megjelenő cikkek markáns jellemzője maradt. A per előkészületeivel és a tárgyalássorozattal a továbbiakban az állampárt vezető szervei nem foglalkoztak, jóllehet a kiküldött tudósítokat — Pethő Tibort a *Magyar Nemzet*, Koncsek Lászlót a *Népszabadságé* és Barcsi Sándort az MTI számára — Szirmai István révén a pártvezetés válogatta ki és látta el olyan instrukciókkal, amelyek leginkább a holokauszt és a zsidókérdés mérsékelt tárgyalására vonatkoztak.²⁷

²¹ Uo. 75–77.

²² Uo. 93-94.

²³ STANDEISZKY Éva: *Antiszemitizmusok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2007. 33–35.

²⁴ GYÖRI SZABÓ: i. m. 158.

²⁵ TOMKA Béla: A Holocaust genezise. In: *A Harmadik Birodalom*. A kutatás új útjai. Szerk. TOMKA Béla. JATEPressz, Szeged, 1999. 57.

²⁶ Előterjesztés az MSZMP KB Politikai Bizottságához az Eichmann-ügyben. 1960. október 11. MOL M-KS 288. f. 5/204. ö. e. 57–60. lap

²⁷ GYÖRI SZABÓ: i. m. 310–311.

Az Eichmann-per a magyar sajtóban

A *Népszabadság*, a *Magyar Nemzet* és a *Népszava* hasábjain megjelent írások hét nagyobb tematikai egységet alkotva beszéltek el a náci vezető felelősségre vonásának és jeruzsálemi tárgyalásának történetét: több cikk Adolf Eichmann elfogásával és az elrablása kapcsán kiobbant nemzetközi diplomáciai vitával foglalkozott; más írások a náci vezető holokausztban betöltött szerepének értékelésére vállalkoztak; világosan kifejeződtek a magyar politikai vezetésnek a perrel szemben támasztott igényei; önálló tematikai egységbe sorolhatók a tárgyalás eseményeinek leírásával foglalkozó írások; illetve a nyugati országok, főként az NSZK lejárására irányuló szándékról tanúskodó tudósítások; végül néhány írás a per „*kulisszatitkaiba*” próbált betekintést nyújtani.

A tudósítások vizsgálatakor figyelembe kell vennünk azt, hogy a cikkek alapvetően propagandisztikus céllal, az olvasóközönség véleményének befolyásolása érdekében születtek, azért, hogy minél jobban közelítsék azt a párt hivatalos álláspontjához. Az elemzés három nagyobb kérdéskör megválaszolására ad lehetőséget: Hogyan mutatta be a sajtó a pert, mint jogi eljárást és milyen általános elvárásokat fogalmazott meg a tárgyalással szemben? Miként ábrázolták a hírlapok Eichmann személyiségét és hogyan értékelték a holokausztban betöltött szerepét? Milyen módon használta fel a hatalom a pert a nyugati országok kompromittálására?

Az írások egyik közös jellemzője, hogy követték a baloldali-kommunista mozgalomban az 1930-as években rögzült szóhasználatot, s a német nemzetiszocializmus követőire és a szélsőjobboldal más irányzataira gyűjtőfogalomként a „fasiszta” jelzőt alkalmazták.²⁸ E frazeológia megfelelt a Komintern 1933-as plénumán elfogadott értelmezésnek, amely a kommunista mozgalom harcát antifasizmusnak nevezte, nem téve különbséget az olasz fasiszmus és a nácizmus, illetve az egyéb szélsőjobboldali diktatúrák között.

Eichmann elrablása

Időrendben a legelső cikkek kivétel nélkül Adolf Eichmann elrablásának tényét és annak körülményeit kívánták az olvasó elé tárni. Az első híradások igyekeztek világosan meghatározni Eichmann-nak az Endlösung végrehajtásában játszott szerepét. A *Népszabadságban* nem kisebb egyéniség, mint a magyarországi deportálások kiváló ismerője, Lévai Jenő jelentkezett

²⁸ TOMKA Béla: A totalitarizmus-elméletektől az „új társadalomtörténet”-ig. Az interpretáció általános elméleti problémái. In.: *A Harmadik Birodalom...*, i. m. 9–30.

cikkével a lap 1960. május 25-i számában.²⁹ Lévai „*hatmillió zsidó tömeges meggyilkolásának egyik fő irányítója*”-ként mutatja be Eichmannt, aki „*tősgyökeres náci*”, és aki a „*zsidókérdés végső megoldásának*” végrehajtója. Több millió francia, holland, belga, dán, norvég, csehszlovák, lengyel, és görög „*zsidó vallású állampolgárt*” szállított elsősorban Auschwitzba, legutolsó állomáshelyéről, Magyarországról pedig több mint 600 ezer „*zsidó vallású magyar állampolgárt*” deportáltatott.³⁰ Hasonló híradás látott napvilágot a *Népszava* oldalain is, amely Eichmannt „*hatmillió zsidó tömeges meggyilkolásának egyik fő irányítója*”-ként mutatta be.³¹ A *Magyar Nemzet*ben Sós Endre cikke nyitotta meg az Eichmann-üggyel kapcsolatos írások sorát, amely egyértelműen Eichmann személyére koncentrált. E szerint a „*pokoli átokkal emlegetett*” Eichmann tagja volt annak a náci társaságnak, amely 1946-ban megúsza a felelősségre vonást, s aki „*millió-millió ember elpusztításának irányítója*” volt.³²

Az elemzés szempontjából tanulságos, hogy már az első cikkek számos olyan elemet tartalmaznak, amelyek a későbbiekben is jellemzik a perrel kapcsolatos magyar értékeléseket. Eichmannt a zsidók elleni fellépések legfőbb szervezőjeként és irányítójaként mutatják be, ugyanakkor rendkívül óvatosan kezelik a „*zsidó*” és „*zsidóság*” fogalmakat. A 19. században rögzült liberális frazeológiát alkalmazva, inkább „*zsidó vallású állampolgárok*” gyilkosának nevezik Eichmannt, azaz a zsidó szót szigorúan a felekezeti megjelölésére használják, tudomást sem véve a zsidótörvényekben és a holokauszt során érvényesülő faji kategorizálásról. Az eufemizálásra való törekvés azt bizonyítja, hogy a korban igen megfontoltan, vagy egyáltalán nem beszéltek a zsidóság tragédiájáról és a zsidókérdésről. Az első cikkek egyhangúan mondtak ítéletet Eichmann felett, akit az *Endlösung* szellemi atyjaként és irányítójaként mutattak be. Jóllehet Eichmannt nem lehet bűnei alól felmenteni, a cikkek roppant egyhangúsága mégis azt mutatja, hogy 1960-ban egy magyar újságíró egyszerűen nem lehetett más véleménnyel egy volt náciról, s ennek okai a sajtó feletti ideológiai szigorban keresendők.

A hazai lapok kezdetben semmilyen hiteles információval nem rendelkeztek Eichmann 1960. május 11-én bekövetkezett elfogásának körülményeiről, ami

²⁹ LÉVAI Jenő: Elfogták Adolf Eichmann náci tömeggyilkost. *Népszabadság*. XVIII. évf. 123. sz. 1960. május 25. 5.

³⁰ Uo.

³¹ Adolf Eichmann a náci tömeggyilkos rendőrkezen. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 123. sz. 1960. május 25. 5.

³² Sós Endre: Hatmillió ember gyilkosa. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 123. sz. 1960. május 25. 2. Sós Endre 1957-65-között a Magyar Izraeliták Országos Képviselőte és a Budapesti Izraelita Hitközség elnökeként dolgozott, illetve az Új Élet című izraelita felekezeti lap főszerkesztője volt.

érthető, hiszen ezeket Izrael titokban tartotta.³³ Valamivel később, 1960 júniusától jelentek meg az első olyan cikkek, amelyek megközelítőleg pontosan tudták rekonstruálni Eichmann háború utáni életét és kézre kerítésének körülményeit.³⁴ Ezek az írások az események tárgyyszerű közlésére szorítkoztak, s hitelesen számoltak be arról, hogy Eichmann, miután megszökött az amerikai hadifogságból, egy ideig Németországban bujkált, majd 1950-ben Olaszországon keresztül Argentínába menekült. A Moszad ügynökei azután, hogy hollétéről információhoz jutottak, több hónapon keresztül előkészített akció keretében fogták el és szállították Jeruzsálembe.

Diplomáciai konfliktus Argentína és Izrael között

Eichmann argentin állampolgár volt, ezért a nemzetközi normák értelmében elrablása megsértette Argentína szuverenitását, ami diplomáciai konfliktust eredményezett a dél-amerikai állam és Izrael között. A magyar lapok nagy figyelmet fordítottak a két ország között kialakuló vitára és annak nemzetközi visszhangjára. Az elemzők beszámoltak arról, miként követelte vissza Argentína foglyát Izraeltől, jóllehet az argentinokat valójában nem érdekelte Eichmann sorsa. Az argentin kormányt és a közvéleményt az ország szuverenitásának megsértése háborította fel, s a felháborodást fokozta az, hogy az akció Argentína függetlenségének 150. évfordulóján történt.³⁵ Az írások a konfliktus másik szereplője, Izrael álláspontját is ismertették. Eszerint a zsidó állam legfőbb célja az volt, hogy bebizonyítsa, az izraeli bíróságnak joga van ahhoz, hogy Eichmannt háborús bűneiért felelősségre vonja. Az izraeliek azzal érveltek, hogy Eichmann „szabad akaratából” követte az „önkénteseket” Izraelbe, hogy ott tevékenységéről „*felfedhesse a teljes igazságot az utókor számára.*” Tehát szó

³³ Izraelben titokban tartják Eichmann letartóztatásának körülményeit. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 123. sz. 1960. május 25. 2.

³⁴ Újabb részletek Adolf Eichmann letartóztatásáról. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 129. sz. 1960. június 1. 2.; „A vadállatot bilincsbe vertük.” *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 130. sz. 1960. június 2. 2.; „Eichmann vatikáni útlevelel szökött Argentínába.” *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 148. sz. 1960. június 23. 2.; PETHŐ Tibor: Eichmann útja a vádlottak padjáiig. (3) Bujkálás Európában, Ázsiában és Afrikában. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 86. sz. 1961. április 12. 4.; Mít jelenthet egyetlen betű? *Népszava*. LXXXVIII. évf. 137. sz. 1960. június 10. 2.; PETHŐ Tibor: Eichmann útja a vádlottak padjáiig. (4) Vadászat egy fénykép után. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 87. sz. 1961. április 13. 6.; Hajsza három kontinensen át. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 138. sz. 1960. június 11. 4.; PETHŐ Tibor: Eichmann útja a vádlottak padjáiig. (5) „Ich bin Adolf Eichmann.” *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 88. sz. 1961. ápr. 14. 4.; „A bestiát megbilincseltek” *Népszava*. LXXXVIII. évf. 139. sz. 1960. június 12. 6. Vö.: Peter Z. MALKIN – Harry STEIN: *Eichmann a markomban*. Dunakönyv Kiadó, Budapest, 1994.

³⁵ CESARINI: i. m. 244.

sem volt emberrablásról.³⁶ Az argentin kormány természetesen nem fogadta el Izrael magyarázatát és Eichmann visszaszállítását követelte, a zsidó állam ugyanis „megsértette Argentína szuverenitását” és „vétett a nemzetközi jog ellen.”³⁷ Az argentinok ugyanakkor fontosnak tartották megerősíteni azt, hogy elítélik a náci tetteit, s az Eichmann-ügy kapcsán csak azt kifogásolták, hogy Izrael megsértette az ország jogait.³⁸

A *Népszabadság* már 1960. június 11-én hírt adott arról, hogy Argentína az Izraellel való diplomáciai kapcsolat megszakítását fontolgatja.³⁹ Június 16-án elkerülhetetlennek látszott, hogy a konfliktus az ENSZ ülése elé kerül. Bár június 22-re összehívták a Biztonsági Tanácsot,⁴⁰ a résztvevő államok között nem alakult ki összhang abban a kérdésben, vajon a Tanács illetékes-e a vita eldöntésében.⁴¹ A *Magyar Nemzet* a *New York Times*-t idézte, ami kijelentette, hogy Izrael megsértette Argentína szuverenitását és erkölcsbe ütköző cselekedetei nem igazolhatók Eichmann erkölcstelen és törvénybe ütköző tetteivel.⁴² A magyar sajtó tehát nem állt ki Izrael mellett, ugyanakkor nyíltan Argentinát sem támogatta. Mindezt a *Magyar Nemzet* által közölt hír is alátámasztja, miszerint Joseph Mengelét is Argentínában keresik, mert bizonyos értesülések szerint a legutóbbi időkig ő is Buenos Airesben élt.⁴³ Ezzel azt hangsúlyozta, hogy Argentína sem makulátlanul tiszta, hiszen a leghírhedtebb náci ott húzták meg magukat a háború után.

A Biztonsági Tanács 1960. június 22-i tárgyalásán az érintett felek mellett a szovjet küldött, Szoboljev is felszólalt, s a magyar sajtó képviselőihez hasonlóan vélekedett a kialakult helyzetről. Arra hivatkozott, hogy jóllehet a háború után kötött egyezmény értelmében minden országnak kötelessége felkutatni a területén élő náci menekülteket, ezt az egyezményt sok ország, köztük Argentína is megszegte, hiszen területén rendkívül sok egykori náci kezdett új életet. A szovjet küldött tehát először az Argentína által elkövetett jogtalanságokra hívta

³⁶ Az izraeli külügyminisztérium jegyzéke az Eichmann-ügyben. *Népszabadság*. XVIII. évf. 135. sz. 1960. június 8. 4.

³⁷ Az argentin kormány Eichmann azonnali „visszaszolgáltatását” követeli Izraeltől. *Népszabadság*. XVIII. évf. 137. sz. 1960. június 10. 5.

³⁸ Argentína Eichmann kiadását követeli. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 137. sz. 1960. június 10. 5.

³⁹ Az argentin kormány visszaköveteli Eichmann. *Népszabadság*. XVIII. évf. 138. sz. 1960. június 11. 4.

⁴⁰ A Biztonsági Tanács június 22-én foglalkozik az Eichmann-üggyel. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 142. sz. 1960. június 16. 5.

⁴¹ Frondízi válasza Ben Gurionhoz az Eichmann-ügyben. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 144. sz. 1960. június 18. 3.

⁴² Argentínában keresik Mengelét, az auschwitzi orvos-hóhért. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 145. sz. 1960. június 19. 2.

⁴³ Uo.

fel a figyelmet, ugyanakkor azt is kiemelte, hogy Izrael is kétségtelenül megsértette Argentína szuverenitását.⁴⁴ Nem véletlen, bár meglehetősen visszatetsző, hogy a cikkek Szoboljev véleményét hangsúlyozták. Rendkívül álságosnak hangzik, hogy éppen a Szovjetunió képviselője állt ki a legerőteljesebben egy ország szuverenitása mellett, amit semmilyen körülmények között nem tartott megsérthetőnek. A magyar lapok nyilvánvalóan azért helyezték előtérbe e nyilatkozatot, hogy bizonyosságát adják annak, a Szovjetunió minden körülmények között tekintettel van más országok szuverenitására, szentnek és sérthetetlennek tartja azt és megsértését a világbéke veszélyeztetésével egyenértékű cselekedetnek tekinti. Az üggyel kapcsolatos hivatalos szovjet álláspont abban a tekintetben is azonos a magyarral, hogy Izrael mellett Argentínát is elmarasztalja amiatt, mert megszegte azon kötelezettségét, hogy nem nyújt menedéket háborús bűnösöknek.⁴⁵ Világos tehát, hogy a kérdésben elfoglalt magyar álláspont megegyezik a szovjet véleménnyel, amely arra enged következtetni, hogy a magyar sajtó ebben az esetben nem tett mást, mint ismertette a hivatalos szovjet álláspontot. A propaganda egyik legkifinomultabb eszköze, hogy mindezt nyugati lapokból kiragadott idézetekkel próbálta alátámasztani.⁴⁶ Abban bízunk, hogy az olvasó, látván, hogy Szoboljev ENSZ-küldött és a *New York Times* hasonlóan vélekedik, örök és megváltoztathatatlan igazságként fogja elfogadni azt.

1960. június 23-án a Biztonsági Tanács döntött az Argentína és Izrael közötti konfliktusról, s 8:0 arányban elítélte Izrael lépését, elfogadva Argentína azon követelését, hogy Izrael adjon elégtételt a történelemért.⁴⁷ Augusztus 3-án a két ország közös nyilatkozatot bocsátott ki arra vonatkozóan, hogy elintézettnek tekinti az Eichmann elfogásával kapcsolatos vitát.⁴⁸ Mindez azt jelentette, hogy együttesen elítélték az „*izraeli állampolgárok*” tettét, mellyel megsértették Argentína államának alaptörvényeit, ugyanakkor Argentína hozzájárult a bírósági tárgyalás Izraelben történő lefolytatásához.⁴⁹

⁴⁴ Az Eichmann-ügy a Biztonsági Tanács előtt. *Népszabadság*. XVIII. évf. 149. sz. 1960. június 24. 4.

⁴⁵ „Eichmann háborús bűnösnek kell elítélni”- mondotta Szoboljev a Biztonsági Tanács ülésén. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 149. sz. 1960. június 24. 5.

⁴⁶ Uo. vö. Argentínában keresik Mengelét, az auschwitzi orvos-hóhért. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 145. sz. 1960. június 19. 2. Míg az első cikkben Szoboljevet, addig a másodikban a *New York Times*-t idézve jutnak a lapok ugyanarra a következtetésre.

⁴⁷ A Biztonsági Tanács szavazása az Eichmann-ügyben. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 150. sz. 1960. június 25. 2.

⁴⁸ *Népszabadság*. XVIII. évf. 185. sz. 1960. augusztus 5. 5.

⁴⁹ CESARINI: i. m. 245.

Eichmann tetteinek megítélése

Az Eichmann személyéről szóló legfontosabb információkat már azok a híradások is tartalmazták, amelyek elfogásáról és Izraelbe szállításáról tudósítottak. A magyar sajtó képviselői azonban később is nagy hangsúlyt fektettek Eichmann életének és rémtetteinek pontos bemutatására. A szándék nyilvánvalónak és logikusnak tűnik: a világhírű per főszereplőjét minél alaposabban megismertetni az olvasókkal, ezzel hangsúlyozva a per igazi súlyát és jelentőségét. Az ilyen jellegű írások vizsgálatakor két kérdésre találhatunk választ: egyfelől arra, milyen szerepet tulajdonítanak a magyar elemzők Eichmann-nak a holokauszt végrehajtásában, másfelől arra, hogyan értékelik Eichmann magyarországi működését, és azzal összefüggésben miként írnak a magyar deportálásokról.

A vizsgált cikkek mindegyike megemlékezik az 1942. január 20-i wannsee-i konferenciáról. A magyar publicisztika óriási szerepet tulajdonított ennek a megbeszélésnek, ahol „*Heydrich és apparátusa megállapodtak a zsidók teljes kiirtásában.*”⁵⁰ A lapok szerint a konferencia után Eichmann osztályát bízták meg az *Endlösung* gyakorlati megvalósításával, ezért ettől kezdve Eichmann különleges hatalommal rendelkezett. „*Bár csak Obersturmbahnführer volt, hatalma sokkal nagyobb volt, mint a tábornokoknak*” – írja a *Népszava*.⁵¹ A történeti kutatások azóta bizonyították, hogy jóllehet Eichmann valóban kulcsfigurája volt az európai zsidóság elpusztítását célzó terv végrehajtásának, koránt sem ő volt ennek az akciónak a legfőbb koordinátora és egyáltalán nem rendelkezett olyan különleges hatalommal, mint amit később neki tulajdonítottak.⁵² Ma már azt is tudjuk, hogy bár a német vezetés hivatalosan valóban a wannsee-i konferencián fogadta el az *Endlösung* végleges tervét, nem itt döntötték el azt, hogy az európai zsidóságot kiirtják, hanem mindössze összehangolták a hónapokkal előbb megindult tömeggyilkosságokat, illetve a korábban meghozott döntések megvalósításának módozatait vitatták meg.⁵³

Az életrajzi jellegű írások nagy része Eichmann magyarországi tetteivel foglalkozott. A *Népszava* egyik cikke megállapította, Eichmann és kollégái azzal a feladattal érkeztek Magyarországra, hogy a zsidó polgárokat deportálják és

⁵⁰ A pokol kéményei alatt. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 132. sz. 1960. június 3. 2.

⁵¹ A tökéletes szakember. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 130. sz. 1960. június 2. 4.

⁵² CESARINI: i. m. 155-157. vö. Lucy S. DAWIDOWICZ: *Háború a zsidók ellen*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2000. 387.

⁵³ PREPUK Anikó: *A zsidóság Közép- és Kelet Európában a 19-20. században*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1997. 178. A kérdésről bővebben lásd: Raul HILBERG: *Die Vernichtung der europäischen Juden. II*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1990. 422-425.; DAWIDOWICZ: i. m. 136-138.

megsemmisítsék.⁵⁴ A lapok azonban azt is hangsúlyozták, hogy az Eichmann-nal együtt érkező mintegy 300 főt számláló SS egység önmagában nem lett volna képes végrehajtani a zsidóság deportálását, hanem ehhez 20 000 magyar csendőr segítségére is szükség volt, akik ugyanolyan bűnösök, mint az SS tagjai.⁵⁵ A lapok tehát egyértelműen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a „magyar fasiszták” nélkül a németeknek nem sikerült volna ilyen precízen végrehajtaniuk magyarországi küldetésüket, s a modern szakirodalom ismeretében azt kell mondanunk, ebben a tekintetben nem tévedtek.⁵⁶ A *Népszava* cikke Veessenmayer nürnbergi vallomását idézi, amely szerint „ha Horthy-ék nem segítenek készségesen Eichmannak (!), akkor nem lett volna akkora apparátusa, hogy a magyar deportálásokat véghezvigye.”⁵⁷ A *Népszava* ezekkel a cikkekkal azt kívánta igazolni, hogy a magyar vezetés egyértelműen fasiszta volt és semmiben nem különbözött a némettől.

A hazai publicisztika Eichmann magyarországi tevékenységét, a zsidóság elleni fellépését elsősorban üzleti vállalkozásként értékelte, amelyben a németek és a magyarok is érdekelt félként működtek együtt. Az elemzők szerint magyar részről mindez abban mutatkozott meg, hogy Horthy mindent megtett annak érdekében, hogy kimenekítse a nagytőkés zsidókat a gettókból, akiknek ezért borsos árat kellett fizetniük.⁵⁸ Német részről viszont az SS gazdasági hivatala és a Göring-művek megbízottai akarták megszerezni a magyar ipartelepeket. A *Népszava* leírta, miként állapodott meg zsidó nagytőkések egy csoportja (a Weiss, a Chorin, a Kornfeld és a Mauthner család) Kurt Becherrel, az SS megbízottjával arról, hogy 25 évre átadják ipartelepeiket, s cserébe az összefonódott Weiss és Chorin család 47 tagja Zürichbe menekülhet. A közvetítőket, közöttük Eichmannt, a felek lefizették, hogy semmilyen akadály ne gördülhessen a tranzakció útjába.⁵⁹ A magyar állam azonban 1944-ben zár alá helyezte a zsidó családok kezén levő részvényeket, így a németek hivatalosan nem férhettek hozzájuk. A probléma megoldásaként Becher Magyarországra érkezése után kézbe vette a Házértékesítő RT nevű vállalatot, s annak nevében vásárolták meg a zsidó tulajdonosok részvényeit.⁶⁰ Komlós János publicista szerint Eichmann zsidóellenes tevékenysége mindössze álca volt a valós gazdasági célok elkendőzésére, Kurt

⁵⁴ „Véreb vagyok.” *Népszava*. LXXXVIII. évf. 129. sz. 1960. június 1. 4.

⁵⁵ LÉVAI Jenő: Adolf Eichmann karrierje II. A náci tömeggyilkos magyarországi deportálási akciója. *Népszabadság*. XVIII. 131. sz. 1960. június 3. 8-9.

⁵⁶ GYURGYÁK János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 174–175.

⁵⁷ A budapesti kollégák. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 132. sz. 1960. június 4. 3.

⁵⁸ Az első nagy üzlet. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 134. sz. 1960. június 7. 4.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ KOMLÓS János: Ami az Eichmann-ügy mögött van (2.) *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 80. sz. 1961. április 4. 5.

Becher története pedig elárulja, „*miért van szüksége az imperialista nagytőkének a fajgyűlölet, a sovinizmus, az antiszemitizmus barbár ideológiájára.*”⁶¹

Eichmann személyes üzleteiről külön cikkek számoltak be. Ezek közül a legismertebb a Kasztner Rezsővel és Joel Branddal kötött megállapodás,⁶² amelynek értelmében a magyar cionista vezetők külföldön teherautókat vásárolnak a Wehrmacht számára, s cserébe Eichmann minden teherautó után szabadon bocsát száz embert.⁶³ Joel Brand visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Eichmann állítólag egy alkalommal ezt mondta neki: „*Hajlandó vagyok önöknek egymillió embert eladni. Persze minden zsidót nem tudok önöknek eladni; olyan sok pénzt és árut önök nem is tudnak előteremteni.*”⁶⁴ Az üzlet mégis megkötetett és Brand Isztambulba utazott, hogy pénzt szerezzen a zsidó jótékonyági és menekültügyi szervezet képviselőjétől. Soha nem tért vissza Magyarországra, mivel a brit hatóság Palesztínában letartóztatta. A *Népszava* cikke szerint azonban Eichmann mindenáron pénzhez akart jutni, így Kasztner Rezsőnek tett ajánlatot.⁶⁵ Az írás hitelesen számol be arról, hogy Kasztnernek sikerült megállapodnia 1684 ember semleges országba szállításáról, a vonat azonban Bergen-Belsenbe érkezett meg, ahonnan csak 1944 decemberében mehetett tovább Svájcba.⁶⁶

A magyar lapokban megjelent cikkek egyik meghatározó vonása, hogy elsősorban Eichmann és a náci gazdasági vonatkozású cselekedeteire fókuszáltak, s a holokauszt problémakörét úgy értelmezték, mintha a náci vezetésnek csupán azért lett volna szüksége a zsidók meggyilkolására, hogy leplezze Európa országainak gazdasági kirablását. Nem olvashatunk semmit arról, milyenek voltak az életkörülmények a gettókban, hogyan bántak a fogvatartottakkal, vagy pontosan hogyan zajlottak a deportálások. Az írások csupán azt a kommunista ideológiát erősítették, miszerint a náciizmus a nyugati kapitalista rendszer legbetegebb formája volt, ami emberéletek milliói árán akart anyagi hasznot húzni a háborúból. A magyar felelősséget illetően a sajtó a politikai vezetés és az erőszakszervezetek meggyőződéses fasiszta jellegét

⁶¹ KOMLÓS János: Ami az Eichmann-ügy mögött van. (1.) *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 79. sz. 1961. április 2. 7.

⁶² Kasztner Rezső a budapesti Központi Zsidó Tanács tagja, illetve a cionista Budapesti Mentőbizottság helyettes elnöke, amelynek Joel Brand volt az egyik alapítója. Mose GOLAN: *A Kasztner-ügy történelmi torzításainak jelentősége*. Budapest, MTA-ORZSE, 2008. 8-18.

⁶³ Egy teherautó = száz élet. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 135. sz. 1960. június 8. 4.

⁶⁴ Egy ember Isztambulba utazik. *Népszava*. LXXXVIII. évf. 136. sz. 1960. június 9. 4.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Kasztner Eichmann-nal folytatott tárgyalásaira bővebben lásd: RANDOLF L. BRAHAM: *A népiirtás politikája*. A Holocaust Magyarországon. II. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997. 1042-1058.

hangsúlyozta, a magyar társadalom felelősségének mélyebb vizsgálatára azonban senki sem vállalkozott.

A magyar politikai vezetés elvárásai

A nemzetközi közvéleménnyel párhuzamosan a sajtó segítségével a magyar politikai vezetés is megfogalmazta igényeit arra vonatkozóan, mit vár az Eichmann-pertől. Az írások Izrael Kommunista Pártjának nyilatkozatára hivatkozva leszögezték azt, hogy Eichmann nyilvános tárgyaláson kell elítélni, de a pernek nem szabad csupán Eichmann személyére koncentrálnia, hanem cinkosait is felelősségre kell vonni, akik közül sokan még mindig szabadon élnek.⁶⁷ A tárgyalások első napján megjelent *Népszabadság*-cikkből Koncsek László előbb még az Izraeli Antifasiszta Harcosok szervezetének V. Kongresszusán elhangzottakat idézi, miszerint a nácik által elkövetett bűnöket meg kell torolni, majd maga is arra az álláspontra helyezkedik, hogy a pert a fasizmus végleges megbélyegzésére kell felhasználni.⁶⁸ Gárdos Miklós a *Népszava* oldalain fejtette ki álláspontját, miszerint a perben nem csak Eichmann, de az egész fasizmust és Eichmann egykori cinkosait is el kell ítélni, akik közül sokan szabadon élnek az NSZK-ban, sőt, többen vezető beosztást töltenek be. Véleménye szerint azonban várható, hogy maguk az izraeliek sem akarják azt, hogy fény derüljön Eichmann „*bonni cinkosainak*” kilétére, az ugyanis felborítaná a kiváló izraeli–nyugat-német viszonyt.⁶⁹

Elmondhatjuk tehát, hogy a per kezdete előtt a magyar sajtó alapvetően egyetértett azokkal a véleményekkel, melyek azt szorgalmazták, hogy az Eichmann ellen folytatott eljárás mutasson túl önmagán, váljon olyan történelmi példává, amely elrettentő céllal mutatja meg a világ számára, mit is jelent a náciizmus, és ezzel egy időben örökre ítélje is el ezt a kegyetlen rendszert. A magyar sajtó képviselői szerint ez úgy valósulhat meg, ha Eichmann még szabadlábban élő, nagyrészt az NSZK-ban tevékenykedő cinkostársait is felelősségre vonják. A magyar lapokban megjelent írások szerzői azonban – kifejezve a politikai vezetés véleményét – már a per kezdete előtt kételkedtek abban, hogy Izrael valóban erre a célra akarja használni a pert. A magyar értelmezés szerint ugyanis Izrael és Nyugat-Németország olyan szoros

⁶⁷ Izrael Kommunista Pártja Központi Bizottságának nyilatkozata az Eichmann perről. *Népszabadság*. XVIII. évf. 140. sz. 1960. június 19. 5.

⁶⁸ KONCSEK László: Ma kezdődik az Eichmann-per. *Népszabadság*. XIX. évf. 86. sz. 1961. április 11. 4.

⁶⁹ GÁRDOS Miklós: A tömeggyilkos storyja. Márciusban kezdődik az Eichmann-per. *Népszava*. LXXXIX. évf. 5. sz. 1961. január 6. 5.

diplomáciai és gazdasági kapcsolatban áll egymással, hogy Izrael nem fogja ezt a jó viszonyt néhány nyugat-német vezető kompromittálásával veszélyeztetni. A lapok szerint Izraelben nem mernek leszámolni az ügy nyugat-német érintettjeivel, helyette a náciizmus minden bűnéért Eichmannt akarják felelőssé tenni.⁷⁰ 1961 júliusában a *Magyar Nemzet* már arról írt, hogy a per valójában „félrecsúszott” és ahelyett, hogy a fasizmus általános elítélésének perévé vált volna, egy nyugat-német–izraeli színjátékká szelődött. Bár az eljárás sok bűnt felderített, nem vált a „*fasizmus elleni vádirattá*.”⁷¹ Szembetűnő, hogy míg a sajtó a pertől elvárta a „*nyugat-német náci*” leleplezését, egyetlen szót sem szólt arról, hogy a tárgyalás akár a holokauszt, mint történelmi és társadalmi probléma feldolgozását is szolgálhatná. Ez az igény ugyanis, ahogy azt fentebb megállapítottuk, nem állt párhuzamban a magyar politika céljaival.

A tárgyalás részletei

Az Eichmann-perről megjelent írások legnagyobb részét azok, a nagyrészt távirati stílusban keletkezett hírek alkotják, amelyek pusztán a tárgyalóterem eseményeinek ismertetésére szorítkoztak. Ezek a tudósítások meglehetősen korrekt és hiteles képet adtak a per egyes mozzanatairól.⁷² Eltekintve némi szerzői kommentártól, bennük fedezhető fel legkevésbé a magyar sajtó ideológiai beállítottsága. Ezek az írások a per menetének rekonstruálásán kívül mélyebb elemzésre nem alkalmasak, az eljárás főbb csomópontjainak bemutatása érdekében mégis érdemes érinteni őket.

1961. február 24-én a *Népszabadság* arról számolt be, hogy „*Izrael főügyésze szerdán (február 22-én – A szerző) benyújtotta a jeruzsálemi körzeti bírósághoz az Adolf Eichmann elleni vádiratot.*” E szerint „*a vádlott, mint a zsidóprobléma végleges megoldása elnevezésű, a zsidóság fizikai megsemmisítésére kidolgozott hitleri terv végrehajtásáért felelős személy, másokkal együttműködve, az 1939 és 1945 közötti esztendőkből zsidók millióinak halálát okozta.*”⁷³ Az ügyészség 15 pontban emelt vádat Eichmann ellen, többek között az emberiség ellen elkövetett bűnökkel, polgári lakosok elhurcolásával, lemészárlásával, kényszermunkára kényszerítésével és kiéheztetésével vádolta. Külön vádpont szólt félmillió

⁷⁰ Az Eichmann-per alakulása az izraeli kormány szándékairól árulkodik. *Népszabadság*. XIX. évf. 169. sz. 1961. július 18. 5.

⁷¹ PETHŐ Tibor: Ami a jeruzsálemi perből kimaradt. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 173. sz. 1961. július 23. 2–3.

⁷² A magyar cikkek tényeit Gideon HAUSNER (i. m.) és Hannah ARENDT (i. m.) munkáival vettem össze.

⁷³ Közzétették az Eichmann elleni vádiratot. *Népszabadság*. XIX. évf. 48. sz. 1961. február 24. 5.

lengyel polgári személy áttelepítéséről, 140 000 délszláv elhurcolásáról és 100 ártatlan lidicei gyermek meggyilkolásáról. A további pontok tartalmazták Eichmann egyéb bűneit, például azt, hogy megfélemlítéssel és kínzásokkal végzett harácsolást és közönséges lopást.⁷⁴ A per 1961. április 11-én vette kezdetét, amiről az újságok a címlapon számoltak be.⁷⁵ Miután a Gideon Hausner főállamügyész ismertette a 15 pontból álló, 27 oldalas vádiratot, Eichmann védője, dr. Robert Servatius emelkedett szólásra, elfogultsággal vádolta a bírakat, és illetéktelennek nevezte az összeült törvényszéket. A védőügyvéd azzal érvelt, hogy Eichmann állítólagos bűneit még Izrael megalakulása előtt követte el, tehát az izraeli törvények alapján nem lehet őt felelősségre vonni.⁷⁶ Beszéde után Hausner főállamügyész kért szót, aki tételesen megcáfolta az ügyvéd állításait.⁷⁷ A bíróság saját illetékességének vitájában a vád képviselőjének adott igazat és ejtette Servatius kifogásait.⁷⁸ Landau bíró újra felolvasta a 15 vádpontot, Eichmann azonban kijelentette, hogy nem ismeri el bűnösségét a felsorolt pontokban. Ezután Hausner hosszú vádbeszédével kezdetét vette a hetekig elhúzódó bizonyítási eljárás, amelynek során több mint száz tanút hallgattak ki.⁷⁹ Köztük volt Avraham Gordon is, aki május 26-án tett tanúvallomásában arról beszélt, hogy szemtanúja volt annak, hogy Eichmann 1944-ben budapesti villájának fás kamrájában agyonvert egy zsidó fiút, mert az cseresznyét lopott a kertjéből.⁸⁰ A tanúvallomás rendkívül értékes volt a vád számára, ugyanis ez volt az egyetlen eset, amikor Eichmann valóban gyilkossággal vádolhatták. Végül bizonyítékok hiányában ezt a vádat ejteniük kellett.⁸¹

A vád tanúinak meghallgatása után dr. Servatius egy hét szünetet kért a bíróságtól, hogy a felkészülhessen a per következő szakaszára, így a tárgyalás tíz nap múlva folytatódott. A védelem azonban nem tudott egyetlen tanút sem felvonultatni, ezért Servatius Adolf Eichmannat szólította tanúként, amit az

⁷⁴ Uo. A vádirat összeállításának problémáira bővebben lásd: HAUSNER: i. m. 424–427.

⁷⁵ Ma kezdődik az Eichmann-per. *Népszava*. LXXXIX. évf. 85. sz. 1961. április 11. 1.; Ma kezdődik az Eichmann-per. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 85. sz. 1961. április 11. 1.

⁷⁶ Az Eichmann-per. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 86. sz. 1961. április 12. 1.

⁷⁷ Az Eichmann-per első napja. *Népszabadság*. XIX. évf. 87. sz. 1961. április 12.

⁷⁸ Ezt Hausner főállamügyész később úgy értékelte, hogy érvelésével nem csak a bíróság, de az egész világ számára egyértelművé tette, hogy az Eichmann feletti ítékezés kérdésében az izraeli bíróság szilárd jogi alapon áll. Lásd: HAUSNER: i. m. 455.

⁷⁹ A bíróság megkezdte az Eichmann-per vádiratának ismertetését. *Népszabadság*. XIX. évf. 92. sz. 1961. április 18. 4. Vö. HAUSNER: i. m. 456–496.

⁸⁰ Eichmann saját kezűleg vert agyon egy zsidó fiút. *Népszava*. LXXXIX. évf. 124. sz. 1961. május 27. 7. Vö. HAUSNER: 484–485.

⁸¹ CESARINI: i. m. 274–275. Vö. HAUSNER: i. m. 486.

angolszász perrendtartás lehetővé tett.⁸² A „*halál szállító ügynökeiből*”⁸³ ömlött a szó, bár mondandója nagy részében azt bizonygatta, hogy mindig csak felettesei parancsának engedelmeskedett és nem felelős az általa elkövetett tettekért.⁸⁴ Vallomásának utolsó mondatai is ezt próbálták alátámasztani: „*Csak eszköz voltam a magasabb hatóságok és a könyörtelen sors kezében.*”⁸⁵ Ezután Hausner, majd a bírók tettek fel keresztkérdéseket a vádlottnak, aminek befejeztével véget ért a bizonyítási eljárás. Hausner 1961. augusztus 8-án ismét vádbeszédet mondott, amire a védelem válaszolt és a vádlott felmentését kérte. A bíróság 1961. december 11-én első fokon halálra ítélte Adolf Eichmann.⁸⁶ Landau elnök kijelentette, a „*bíróság bűnszövegnek találta Eichmann a második világháború idején elkövetett tömeggyilkosságok, a zsidó nép ellen és az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények miatt, és elmarasztalta, mert a második világháború idején, az izraeli törvények szerint bűnszövetkezetnek minősített szervezet tagja volt.*”⁸⁷ A fellebbviteli tárgyalásra 1962. március 22-én került sor, amely jogerőre emelte a halálos ítéletet. A kivégzést 1962. június 1-én hajtották végre.⁸⁸

Törekvések az NSZK kompromittálására

A per menetéről szóló beszámolókkal párhuzamosan nagy számban jelentek meg olyan tartalmú írások, melyek egyértelműen a nyugati kapitalista világ lejáratását tűzték célul. Bár a magyar politikai vezetés utólag letett arról a szándékáról, hogy az Eichmann-pert Nyugat-Németország nyilvános elítélésére használja fel, az ügyvel kapcsolatos cikkek nagy hányada mégis ennek a szándéknak rendelődött alá.

A magyar sajtó elsősorban azzal a váddal illette Nyugat-Németországot, hogy ott még hosszú évekkel a Harmadik Birodalom bukása után is rengeteg egykori náci élt szabadlábban, sőt, közülük egyesek magas állami tisztségeket vagy gazdasági pozíciókat töltöttek be. Természetesen az adott történelmi szituáció jó

⁸² KONCSEK László: Eichmann tanú vall – Eichmann vádlott érdekében. *Népszabadság*. XIX. évf. 150. sz. 1961. június 25. 10–11. Vö. HAUSNER: i. m. 497–526.

⁸³ Bonnt villámcsapásként érték Eichmann Globkét terhelő kijelentései. *Népszava*. LXXXIX. évf. 147. sz. 1961. június 23. 5. A minősítést ebben a cikkben használták első ízben.

⁸⁴ Vall a halál állomásfőnöke. *Népszabadság*. XIX. évf. 156. sz. 1961. július 2. 11. Eichmann börtönben töltött ideje alatt írt visszaemlékezésében is ezt a védekező taktikát alkalmazta. Lásd: EICHMANN: i. m. 66–68. Vö. ARENDT: i. m. 247–250.

⁸⁵ Befejeződött Eichmann „tanúkénti” kihallgatása. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 160. sz. 1961. július 8. 2.

⁸⁶ Hannah Arendt ennek az eseménynek az időpontját december 15-re teszi, ugyanakkor Gideon Hausner a helyes időpontot, december 11-ét jelöli meg könyvében. Lásd: ARENDT: i. m. 273. és HAUSNER: i. m. 575.

⁸⁷ Pénteken ítélet Eichmann ügyében. *Népszava*. LXXXIX. évf. 293. sz. 1961. december 12. 5.

⁸⁸ Felakasztották Adolf Eichmann. *Magyar Nemzet*. XVIII. évf. 126. sz. 1962. június 2. 2.

lehetőséget kínált Magyarország számára, hogy ezekkel a vádakkal éljen. Az NSZK-ban ugyanis a háború után meglehetősen vitathatóan alakult a volt NSDAP-tagok sorsa.⁸⁹ A hatóságok különbséget tettek a közismert, prominens háborús bűnösök és a pusztán parancsot teljesítők nagy létszámú tömege, az úgynevezett „*íróasztali elkövetők*” között. Az előbbieket látványos perekben ítélték el és büntették meg, az utóbbiakat azonban mentesítették a bűnrészesség vádja alól. 1951-ben olyan törvény született, amely folyamatos alkalmazást vagy teljes nyugdíjat biztosított a volt náci közszolgálati alkalmazottaknak. A német társadalom tehát meglehetősen toleráns volt ezekkel az emberekkel és azt is eltűrte, hogy néhányan magas közhivatali funkciókat töltsenek be. Az alsóbb szinteken azonban még nagyobb arányban voltak jelen az egykori pártállam kiszolgálói.⁹⁰ Ezek a tények olyan magas labdával szolgálták a kommunista tömb országai számára, amit nem lehetett nem leütni. Ezért teljesen logikus, hogy a magyar politikai vezetés azzal a váddal illette a Szövetségi Köztársaságot, hogy ott az egykori nácik büntetés és szankció nélkül élhetnek és tevékenykedhetnek.

Az NSZK és a Nyugat elítélését célzó írások alapvetően két csoportba sorolhatók. Az első csoportot azok a cikkek alkotják, amelyek csak közvetetten kapcsolódnak a perhez, s inkább arról szólnak, hogy a Szövetségi Köztársaságban és más nyugati országokban hányan élnek szabadon Eichmann egykori bűntársai közül. A kompromittáló célú írások másik csoportját azok a publikációk alkotják, amelyek a per folyamatát és annak végkimenetelét attól teszik függővé, milyen viszony van az NSZK és Izrael között, és ezt a viszonyt hogyan befolyásolja az a tény, hogy Eichmann „*munkatársai*” közül többen Nyugat-Németországban élnek.

Az első csoportba sorolható cikkek között található az az írás, amely 1960. május 27-én a *Népszabadságban* hírül adta, hogy Frankfurtban letartóztatták Herman Krumeyt, Eichmann egyik legközelebbi „*munkatársát*.”⁹¹ Németországra nézve azért kompromittáló ez a cikk, mert szerzője kiemeli, bár Krumey bűnössége nyilvánvaló volt, ennek ellenére kétszer is felmentették az ellene indított eljárás alól. Egy későbbi írás közli, hogy 1950-ig maga Eichmann is az NSZK-ban élt, ami szintén nem fest jó képet az országról.⁹² A *Magyar Nemzet* egy ízben arról írt, hogy Eichmann közvetlen munkatársai közül többen vezető funkciót töltenek be az NSZK-ban. Ilyen például Kurt Becher, aki egykor

⁸⁹ A háború utáni „nácitlanítás” menetét és hiányosságait részletesen tárgyalja Mary FULBROOK: *Német nemzeti identitás a Holocaust után*. Helikon Kiadó, Budapest, 2001. 91-92.

⁹⁰ Uo.: 96.

⁹¹ A világhíres vélemény nyomására letartóztatták Krumeyt, a tömeggyilkos Eichmann cinkostársát. *Népszabadság*. XVIII. évf. 125. sz. 1960. május 27. 4.

⁹² Gehlen tábornok parancsot kapott: Eichmann el kell hallgattatni. *Népszabadság*. XVIII. évf. 128. sz. 1960. május 31. 4.

„Eichmann gazdasági tanácsadója” volt, most pedig gabonakereskedőként tevékenykedik, vagy Franz Alfred Six, az SD 1. és 2. osztályainak egykori vezetője, jelenleg vállalati igazgató.⁹³ A magyar sajtó a gazdasági intézmények bírálatán keresztül a kapitalista gazdasági rendszer és a fasiszmus közötti összefüggéseket igyekezett hangsúlyozni. Ezt a látta megtestesülni például az *I. G. Farben* működésében, amely a háború alatt a Cyklon-B gáz gyártásáért felelt, de élén még mindig háborús bűnösök állnak. A cég jelenleg is kezében tartja a német vegyipart, „kizsákmányolja a dolgozókat” és „támogatja az NSZK militarista politikáját”, mivel „teljesen a bonni háborús politika szolgálatába van állítva.”⁹⁴

A magyar sajtó a politika világát sem kímélte. Nemes János *Népszabadságban* megjelent cikke szerint „a szövetségi belügyminisztérium valódi fasisztafészek, a régi himmleri gárda menedéke és egyben új működési területe, s ennek a társaságnak tagjai inkább ma, mint holnap szeretnék horogkeresztrel ékesíteni rendőrtiszti csillagaikat.”⁹⁵ A lapok legfőképpen Hans Globkét, számos nemzetiszocialista törvény, köztük az 1935-ben elfogadott nürnbergi faji törvények egyik szerzőjét támadták, aki a háború után is magas állami funkciót töltött be. 1953 és 1963 között a szövetségi kancellári hivatal igazgatója, Konrad Adenauer nemzetbiztonsági főtanácsadója volt.⁹⁶ Christoph Seeholm közlekedésügyi minisztert is osztályozták alá vették, aki értesüléseik szerint Eichmann-t pénzelté bujkálása során.⁹⁷

A kortársak nem csak Nyugat-Németországban, hanem Ausztriában is fedeztek fel egykori háborús bűnösöket.⁹⁸ Sőt, Parragi György, a *Magyar Nemzet* újságírója egyenesen egy világméretű neofasiszta mozgalom létezéséről írt, amely egyrészt szolidáris Eichmann-nal, ugyanakkor fél a pertől, mert leleplezheti azokat a háborús bűnösöket, akik tagjai ennek a fasiszta internacionálénak.⁹⁹

⁹³ Eichmann bűntársai magas beosztásban ülnek Nyugat-Németországban. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 74. sz. 1961. március 28. 2.

⁹⁴ Az *I. G. Farben* – Adenauer mecénása. *Népszava*. LXXXIX. évf. 164. sz. 1961. július 13. 5.

⁹⁵ NEMES János: Gestapo és SS vezetők a nyugatnémet rendőrség parancsnokai. *Népszabadság*. XIX. 12. sz. 1961. január 14. 4.

⁹⁶ Bírósági eljárás indul Globke ellen. *Népszabadság*. XIX. évf. 6. sz. 1961. január 7. 5.; Globke bűneiről szóló dokumentum az Eichmann-per tárgyalásán. *Népszabadság*. XIX. évf. 114. sz. 1961. május 14. 5.; NEMES János: Globkénak távozni kell! *Népszabadság*. XIX. évf. 115. sz. 1961. május 16. 4. A Harmadik Birodalomban az 1935-ös nürnbergi faji törvények alapján fosztották meg a zsidókat állampolgárságuktól, s hajtották végre társadalmi és gazdasági kirekesztésüket a német társadalomból. Lásd: FULBROOK: i. m. 94.

⁹⁷ LÉVAI Jenő: Nemcsak Eichmannról van szó. A náci tömeggyilkos segítői a bonni állam különféle posztjain. *Népszabadság*. XVIII. évf. 133. sz. 1960. június 5. 4–5.

⁹⁸ Az osztrák rendőrség elfogta Eichmann egyik bűntársát. *Népszava*. LXXXIX. évf. 18. sz. 1961. január 21. 5.

⁹⁹ PARRAGI György: A hidegháború vadhajtsása: a neofasiszta internacionálé. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 150. sz. 1960. június 25. 3.

Általánosságban elmondható tehát, hogy a Nyugat lejárataának egyik legfőbb eszközeként a sajtó igyekezett a lehető legnagyobb mértékben hangsúlyozni azt a kétségtelen tényt, hogy az NSZK-ban és Ausztriában tizenöt évvel a háború befejezése után is szabadlábbon éltek egykori náci funkcionáriusok és gyakran vezető pozíciókat töltöttek be a gazdaságban vagy a politikában.

A nyugati államok bírálataának másik módja az volt, hogy az elemzők a per alakulását összefüggésbe hozták az NSZK-ban szabadon élő és vezető tisztséget betöltő egykori nácik érdekeivel. Kezdetben a magyar sajtó azt remélte, hogy Eichmann vallomásaában majd megnevezi nyugatnémet cinkostársait.¹⁰⁰ Azonban hamar uralkodóvá vált az a vélekedés, hogy jóllehet, Eichmann valóban sok információval tudna szolgálni nyugat-német politikusok náci múltjáról, nyilvánosságra hozatalukat a bonni kormány nem fogja hagyni és mindent megtesz majd annak érdekében, hogy tompítsa a per kompromittáló jellegét.¹⁰¹ Egyes vélemények szerint a nyugat-német kormány Eichmann védőjén, dr. Servatiuson keresztül próbálta befolyásolni a per végkimenetelét, akinek természetesen nem is Eichmann védelme volt az elsődleges feladata, hanem az, hogy megakadályozza, hogy a tárgyaláson nyugat-német politikusok nevei hangozzanak el.¹⁰²

A hazai sajtó meg volt győződve arról, hogy a német kormány közvetlen vagy közvetett módon befolyásolni fogja a per végkimenetelét. Ennek alátámasztásaképp olyan cikkek jelentek meg, melyek azt bizonygatták, valójában Izrael maga is segédkezik abban, hogy a per során elkerüljék a nyugat-német politikusok kompromittálását, az NSZK és Izrael ugyanis megállapodott abban, hogy a per nem veszélyeztetheti az izraeli–nyugat-német jó viszonyt.¹⁰³ A

¹⁰⁰ VAJDA Péter: Aki Himmler jobb keze volt... *Népszabadság*. XVIII. évf. 184. sz. 1960. augusztus 4.

¹⁰¹ Bonni mosakodási kísérlet az Eichmann-per küszöbén. *Népszabadság*. XIX. évf. 78. sz. 1961. március 31. 4.

¹⁰² A Spiegel szerint az egykori társak fizetik Eichmann védőügyvédjének honoráriumát. *Magyar Nemzet*. XVI. évf. 248. sz. 1960. október 19. 2. Arra, hogy Servatius bármilyen megbízást kapott volna a nyugat-német kormánytól, sem a szakirodalomban, sem a visszaemlékezésekben nem találunk utalást. Tudjuk azonban azt, hogy amikor Izrael választása Servatiusra esett Eichmann lehetséges védőjeként, a Moszad rendkívül alapos átvilágításban részesítette a hatvanegy éves kölni ügyvédet. Elképzelhetetlennek tartom, hogy egy ilyen vizsgálat után az izraeli vezetés rábízta volna Eichmann védelmét egy olyan emberre, aki külső befolyás alatt áll, sőt, egykori nácik érdekeit védi. CESARINI: i. m. 251–252.

¹⁰³ Az izraeli kormány alkura készül Bonn-nal az Eichmann-ügy elutasolására. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 69. sz. 1961. március 22. 2.; David Ben Gurion, Izrael miniszterelnöke kezdetben valóban arra akarta felhasználni a pert, hogy azon keresztül tisztázzák a holokauszt minden aspektusát, ez a törekvése azonban megghiúsult. Egyrészt a per bírása, Moshe Landau nem volt hajlandó a perben túllépni Eichmann személyén és nem engedte, hogy a per világméretű problémák megoldásának eszközévé váljon. Másrészt, bár hivatalos megállapodásra nem került sor, Ben Gurionnak mégis figyelembe kellett vennie azt, hogy a per valóban árthat az oly fontos

tárgyalás során Hans Globkén kívül nem hangzottak el más német politikusok nevei, Globke náci múltját pedig a bonni kormány azonnal cáfolta.¹⁰⁴ A *Magyar Nemzet* a *Pravda* cikkét idézve fejtette ki azt, hogy Jeruzsálemben mind a bíróság, mind a „burzsoá sajtó” „csak a halottakról beszél”, de az NSZK-ban élő nácikról egy szót sem ejtenek, és Izrael is arra törekszik, hogy elkenje az Eichmann-pernek Bonn szempontjából „kellemetlen” részleteit. Az izraeli vezetés ezzel nem csak saját népéből csinál bolondot, de a szovjet nép fiainak áldozatát is semmibe veszi, akik megszabadították Európát a fasizmustól.¹⁰⁵ Egy másik cikk szerint maga az izraeli kormány tiltotta meg Hausner főállamügyésznek azt, hogy a tanúk kihallgatása során rákérdezzen Eichmann bonni cinkostársaira.¹⁰⁶ Mindezzel a magyar sajtó Izraelt is bírálta, azt hangsúlyozva, hogy bár a nácik elsősorban a zsidó nép ellen követték el bűncselekményeiket, a később megalakult zsidó állam anyagi haszon reményében képes volt egyezséget kötni azokkal, akik a zsidó nép pusztulásáért felelősek.

A per „kulisszatitkai”

Az újságcikkek utolsó csoportjából olyan történeteket ismerhetünk meg, amelyek a korban valószínűleg szenzációt kelthettek az olvasók körében. Ezekben a cikkekben fellelhető az a műfaj, amely alapvetően hiányzott a korszak sajtóéletéből: a bulvár. Természetesen ezek az írások sem voltak mentesek az ideológiai töltetől. A *Magyar Nemzet* egy helyen a *Canard Enchaîné* című francia lap egyik cikkét idézi, amely azzal foglalkozik, milyen külpolitikai érdekek csaphatnak össze az Eichmann-per következtében.¹⁰⁷ Eszerint Eichmannt olyan szigorúan őrzik, hogy még egy pappal sem hagyják egyedül. Ennek oka az, hogy az izraeliek attól félnek, a pap meggyilkolná Eichmannt, hiszen a Vatikán is érdekelt abban, hogy a náci vezető ne szolgálhasson információkkal arról, miként segített neki a pápai állam Argentínába menekülésekor. Természetesen az NSZK

izraeli–nyugat-német kapcsolatoknak, így egy idő után, az izraeli közvéleménnyel szembehelyezkedve, letett azon szándékáról, hogy a peren keresztül leleplezze Eichmann még szabadlábon élő cinkosait. ARENDT: i. m. 13–22.

¹⁰⁴ Globke mint tanú? *Népszava*. LXXXIX. évf. 101. sz. 1961. április 29. 5. A cáfolat abban a vonatkozásban helytállónak bizonyult, hogy Globke nem volt tagja a náci pártnak, felvételét 1940-ben a Centrum párti politikusokkal való kapcsolataira hivatkozva utasították el.

¹⁰⁵ A *Pravda* a bonni revánspolitikusok izraeli cinkosairól. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 148. sz. 1961. június 24. 2.

¹⁰⁶ Az izraeli kormány megtiltotta a vádlott cinkosainak megnevezését. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 150. sz. 1961. június 27. 2.

¹⁰⁷ Az Eichmann-ügy a „Leláncolt Kacs” tükrében. *Magyar Nemzet*. XVII. évf. 89. sz. 1961. április 15. 4.

is jobban örülne, ha Eichmann végleg elhallgatna. Ennek érdekében Ben Gurion és Adenauer az USA-ban találkoztak, ahol a német kancellár állítólag 500 millió márkát adott át Ben Gurionnak annak fejében, hogy a vád nem fog nyugat-német politikusokat kompromittáló kérdéseket feltenni. A cikk az NSZK lejáratására szolgáló írások csoportjába is kerülhetett volna, de azáltal, hogy irreális és megbízhatatlan információkat közöl, inkább a szenzációhajhászás kategóriájába tartozik.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a pártállam által irányított magyar sajtó szigorúan a politikai igényeknek megfelelően publikált Adolf Eichmann jeruzsálemi peréről. A magyar lapok, amellet, hogy a jeruzsálemi eseményekről tudósítottak, legfőképpen a szovjet tömb külpolitika céljait szolgálták, amikor a pert a Nyugat bírálataira próbálták felhasználni. Ugyanakkor a hatalom azon igényének is készségesen engedelmessé vált, hogy a tudósítások csak a lehető legkisebb felületen érintsék a magyar zsidóság elpusztítását és az abban való magyar közreműködés kérdéskörét, tovább erősítve azt a politikát, amely igyekezett elkendőzni a 20. századi magyar történelem egyik legsúlyosabb társadalmi problémáját, a zsidókérdést. Ezzel a taktikával a politikai vezetésnek sikerült megakadályozni azt, hogy az Eichmann-per Magyarországon a holokausztra irányíthassa a közvélemény és a tudomány figyelmét, ahogyan az megtörtént az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában. Ezekben az országokban a per hatására a zsidóság tragédiája a tudományos kutatások homlokterébe került és hamarosan feldolgozások százai láttak napvilágot.¹⁰⁸ Az, hogy Magyarországon mindez nem következett be, évtizedekkel vetette vissza a téma kutatását, amelynek társadalmi következményei a mai napig érezhetőek.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban az Eichmann-perig csak néhány feldolgozás született a holokausztról; közülük a legjelentősebbek: Raul HILBERG: *The Destruction of the European Jews*. (Quadrangle Books, Chicago, 1961); Léon POLIAKOV: *Bréviaire de la haine*. (Calmann-Lévy, Paris, 1951); Gerard REITLINGE: *The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe, 1933-1945*. (Beechurst Press, New York, 1953) című művei. Az 1960-as évek közepétől azonban óriási mértékű kutatómunka indult meg az USA-ban, később pedig Izraelben és az NSZK-ban. A továbbiakban is születtek nagy átfogó munkák, mint például Lucy Dawidowicz 1975-ben kiadott *War against the Jews 1933-1945* (Holt, Rinehart and Winston, New York) című könyve (magyarul: *Háború a zsidók ellen*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2000.), de a téma egyes részterületeinek – a zsidó társadalom kutatása, az egyházak szerepe, a gettók története, a zsidó tanácsok és az ellenállás, a nők története, a holokauszt pszichés következményei – feldolgozása is megindult. Dan MICHMAN: *Holokauszt és történetírás*. Balassi Kiadó, Budapest, 2008. 291-302.

¹⁰⁹ A kommunista hatalomátvétel után Magyarországon csak az 1980-as években vált önálló kutatási témává a holokauszt. A legjelesebb magyar kutatók Lévai Jenő, Munkácsi Ernő, Karsai Elek, Ránki György, Tilkovszky Lóránt, Ormos Mária és Varga László. KARSAI László:

László Mucsi

The Eichmann Trial in the Hungarian Press

Analysing Hungarian publications which appeared in print between 1960 and 1962, this paper intends to determine how the Communist regime tried to influence public opinion. We firmly state that the controlled Hungarian press published its articles on Adolf Eichmann's Trial in Jerusalem strictly according to political demands. Besides reporting the events that took place in Jerusalem, the papers mainly served the purposes of the Soviet Bloc's foreign policy as they tried to use the Trial as a criticism of the West. Moreover, they docilely submitted to the regime in another respect: the reports tried to reveal as little about the destruction of the Hungarian Jewry and about the cooperation of Hungarian authorities in this process as possible. By doing so, the press further strengthened the policy which took pains to cover one of the most serious social problems of 20th Century Hungarian history, namely: the Jewish question. Using this strategy the Communist political regime could prevent the Eichmann Trial from calling the attention of the country's general public and scientific elite to the Holocaust. As opposed to this in the United States and in the Western European countries, thanks to the Trial, the tragedy of the Jewry became a central scientific research topic and soon hundreds of works came out. The fact that the same thing did not take place in Hungary proved to be a major set back in the research of the topic and the social impacts of this problem are felt even today.

Holokauszt. Budapest, Pannonica Kiadó, 2001. 8. A magyar holokauszt-kutatás jellemző vonására utal az, hogy az Egyesült Államokban Randolph L. Braham tollából született a témáról az egyetlen nagy átfogó munka. Randolph L. BRAHAM: *A népiértés politikája. A Holocaust Magyarországon.* I-II. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997.; A hazai holokauszt-kutatás jelenét értékeli GYÁNI Gábor: Helyünk a holokauszt történetírásában. In: *Az elveszített múlt.* Szerk. GYÁNI Gábor. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2010. 336-354.